

లోక్సభ

భారత పార్లమెంట్లోని దిగువసభను లోక్సభ అంటారు. ప్రజలు ప్రత్యక్షంగా ఎన్నుకున్న ప్రజాప్రతినిధులు ఈ సభలో ఉంటారు. అందుకే దీన్ని ప్రజలసభ అంటారు. మంత్రిమండలి లోక్సభకు బాధ్యత వహిస్తుంది. మంత్రిమండలిని తొలగించాలంటే లోక్సభలో అవిశ్వాసం, మద్దతుగానైతే విశ్వాస తీర్మానాలు ప్రవేశపెడతారు. విశేష అధికారాలున్న లోక్సభ నిర్మాణం, పోటీచేసేందుకు కావాల్సిన అర్హతలు, కాలపరిమితి, లోక్సభ స్పీకర్, లోక్సభ అధికారాలు గురించి వివరంగా తెలుసుకుందాం.

లోక్సభ నిర్మాణం

రాజ్యాంగం అనుమతించిన లోక్సభ మొత్తం గరిష్ఠ సభ్యత్వ సంఖ్య 552. ఇందులో 3 రకాల సభ్యులు ఉంటారు. వారు :

1. రాష్ట్రాలనుంచి ఎన్నికైన 530 మంది సభ్యులు.
2. కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలనుంచి ఎన్నికైన 20 మంది సభ్యులు.
3. ఆంగ్లో-ఇండియన్ తెగకు చెందిన ఇద్దరు నామినేటెడ్ సభ్యులు.

ఆంగ్లో - ఇండియన్ తెగకు చెందిన సభ్యులెవరూ ఎన్నిక కాలేదని రాష్ట్రపతి భావిస్తే ఆ తెగకు చెందిన ఇద్దరు ప్రముఖులను నామినేట్ చేస్తారు.

ప్రస్తుతం లోక్సభలో సభ్యుల సంఖ్య 545. మొదట 500 లోక్సభ స్థానాలు ఉండగా, 1973లో 31వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా 545కు పెంచారు. 42వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా 2000 సంవత్సరం వరకు లోక్సభ స్థానాల సంఖ్యను పెంచకూడదని నిర్ణయించారు. 84వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా 2026 సంవత్సరం వరకు లోక్సభ, విధానసభ స్థానాల సంఖ్య మార్చరాదని మరోసారి నిర్ణయించారు.

షెడ్యూల్డ్ కులాలు, తెగలవారికి రిజర్వేషన్లు

రాజ్యాంగంలోని 330 నిబంధన ప్రకారం లోక్సభలో ఎస్సీ, ఎస్టీలకు వారి జనాభా ప్రాతిపదికన సీట్లు రిజర్వ్ చేస్తారు. రాజ్యాంగంలో మొదట వీరికి ప్రత్యేక స్థానాల కేటాయింపు పది సంవత్సరాల కాలానికి మాత్రమే పరిమితం చేశారు. తర్వాత 8వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం (1959) ద్వారా ప్రత్యేక స్థానం కేటాయింపు 1970 వరకు కొనసాగేలా పొడిగించారు. తిరిగి 23వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం (1969) ద్వారా 1980 వరకు, 45వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం (1980) ద్వారా 1990 వరకు, 62వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం (1989) ద్వారా 2000 వరకు, 79వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం (1999) ద్వారా 2010 వరకు కొనసాగేలా పొడిగించారు. 14వ లోక్సభలో మొత్తం 543 స్థానాలుండగా 79 స్థానాలను షెడ్యూల్డ్ కులాలకు, 41 స్థానాలను షెడ్యూల్డ్ తెగలకు కేటాయించారు.

నియోజక వర్గాల పునర్విభజన

రాజ్యాంగంలోని 82వ అధికరణ ప్రకారం జనాభా లెక్కల సేకరణ కార్యక్రమం పూర్తయిన తర్వాత లోక్సభ నియోజకవర్గాల పునర్విభజన జరగాలి. 2001 జనాభా లెక్కల

ఆధారంగా నియోజకవర్గాల పునర్విభజనకు 2002 నియోజకవర్గాల పునర్విభజన చట్టం చేశారు.

నియోజక వర్గాల పునర్విభజన నిర్వహించేందుకు 2002లోనే కులదీప్సింగ్ నేతృత్వంలో నియోజకవర్గాల పునర్విభజన కమిషన్ వేశారు. 2003లో చేసిన 87వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం నియోజకవర్గాల పునర్విభజనకు సంబంధించింది. దీని ప్రకారం...

¤ 1971 జనాభా లెక్కల ప్రాతిపదికన లోక్సభలో వివిధ రాష్ట్రాలకు కేటాయించిన నియోజకవర్గాల సంఖ్యలో ఎలాంటి మార్పు ఉండదు.

¤ 1971 జనాభా లెక్కల ప్రాతిపదికన వివిధ రాష్ట్రాల శాసనసభల్లో నిర్ణయించిన నియోజకవర్గాల సంఖ్యలో కూడా మార్పు ఉండదు.

¤ లోక్సభలో, వివిధ రాష్ట్రాల శాసనసభల్లో షెడ్యూల్డ్ కులాలు, షెడ్యూల్డ్ తరగతులకు రిజర్వ్ చేసిన స్థానాల సంఖ్యలో 2001 జనాభా లెక్కల ప్రాతిపదికగా మార్పులు చేయాలి.

¤ 2001 జనాభా లెక్కల ప్రాతిపదికగా ప్రతి రాష్ట్రాన్ని ప్రాదేశిక పార్లమెంటరీ, శాసనసభ నియోజకవర్గాలుగా పునర్విభజన చేయాలి. ఈ నియోజక వర్గాల పునర్విభజన ఫలితాలను సంక్షిప్తంగా గమనిస్తే..

¤ ఎస్సీ, ఎస్టీ స్థానాల సంఖ్య లోక్సభ, విధానసభల్లో వారి జనాభా ఆధారంగా మారుతుంది.

¤ నియోజకవర్గాల విస్తీర్ణంలో మార్పులు ఏర్పడి రాష్ట్రాల్లోని జిల్లాల్లో నియోజకవర్గాల సంఖ్య తగ్గడం, పెరగడం జరుగుతుంది.

❑ నియోజకవర్గాల పునర్విభజన దేశం మొత్తం మీద 5 రాష్ట్రాల్లో జరగలేదు. అవి: ఈశాన్య రాష్ట్రాలైన అసోం, అరుణాచల్ ప్రదేశ్, మణిపూర్, నాగాలాండ్, బీహార్ నుంచి విడిపోయిన జార్ఖండ్ రాష్ట్రం.

❑ నియోజక వర్గాల పునర్విభజన ఫలితంగా ఎస్సీ, ఎస్టీ స్థానాల్లో మార్పు వచ్చింది.

❑ లోక్ సభలో ఎస్సీ స్థానాల సంఖ్య 79 నుంచి 85కు, ఎస్టీ స్థానాల సంఖ్య 41 నుంచి 48కి పెరిగాయి.

❑ ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని గమనిస్తే లోక్ సభలో ఎస్సీ స్థానాల సంఖ్య 6 నుంచి 7కు, ఎస్టీ స్థానాల సంఖ్య 2 నుంచి 3కు పెరిగింది.

❑ నియోజకవర్గాల పునర్విభజన తర్వాత ఎన్నికలు జరిగిన తొలి రాష్ట్రం కర్ణాటక. ఇటీవలి 15వ లోక్ సభ ఎన్నికలు, ఆంధ్రప్రదేశ్ అసెంబ్లీ ఎన్నికలు నియోజకవర్గాల పునర్విభజన ఆధారంగానే జరిగాయి.

అర్హతలు :

లోక్ సభకు ప్రజా ప్రతినిధులుగా ఎన్నికవడానికి దిగువ అర్హతలు ఉండాలి.

❑ భారతీయ పౌరుడై ఉండాలి.

❑ 25 సంవత్సరాల వయసు నిండి ఉండాలి.

❑ పార్లమెంటు నిర్ణయించిన ఇతర అర్హతలు ఉండాలి.

❑ నామినేషన్ తో రూ.10,000 డిపాజిట్ చెల్లించాలి.

అనర్హతలు :

❑ ఒక వ్యక్తి ఏకకాలంలో ఉభయసభల్లో సభ్యుడిగా కొనసాగలేడు. ఒకవేళ రాష్ట్ర అసెంబ్లీ సభ్యుడిగా, పార్లమెంట్ సభ్యుడిగా రెండింటికీ ఎన్నికైతే నిర్ణీత గడువులోపల రాష్ట్ర అసెంబ్లీ స్థానానికి రాజీనామా చేయకపోతే గెలుపొందిన పార్లమెంట్ స్థానం ఖాళీఅయినట్లుగా రాష్ట్రపతి ప్రకటిస్తారు.

❑ కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల్లో ఆదాయం పొందే పదవి ఉండటం.

❑ మతిస్థిమితం లేనివాడని న్యాయస్థానం ధ్రువీకరించడం.

❑ ఒక వ్యక్తి లోక్ సభ సభ్యుడిగా కొనసాగడానికి అర్హత కోల్పోయాడా లేదా అనేది రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారు. దీనికోసం మొదట ఎన్నికల సంఘం అభిప్రాయాన్ని తెలుసుకుంటారు.

కాలపరిమితి

83వ నిబంధన ప్రకారం లోక్ సభ కాలపరిమితి 5 సంవత్సరాలు. ఎన్నికల తర్వాత ప్రారంభమైన తొలి సమావేశం తేదీ నుంచి 5 సంవత్సరాల వరకు లోక్ సభ తన అధికారాలు, విధులు నిర్వహిస్తుంది. కొన్ని అవాంతర పరిస్థితుల్లో మధ్యలోనే రద్దుచేసి లోక్ సభకు మధ్యంతర ఎన్నికలు జరిపించవచ్చు. జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి విధించినపుడు లోక్ సభ కాలపరిమితిని 5 నుంచి 6 సంవత్సరాల వరకు పొడిగించవచ్చు. 1976లో 5వ లోక్ సభ కాలపరిమితిని జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి కారణంగా ఒక సంవత్సరం పొడిగించారు.

42వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా లోక్సభ కాలపరిమితిని 5 నుంచి 6 సంవత్సరాలవరకు పొడిగించారు. తిరిగి 44వ రాజ్యాంగ సవరణ చట్టం ద్వారా లోక్సభ కాలపరిమితిని 5 సంవత్సరాలకు తగ్గించారు.

ఇప్పటివరకు 8 పర్యాయాలు నిర్ణీత గడువు కంటే (5 సంవత్సరాలు) ముందే లోక్సభ రద్దయ్యింది. మొదటిసారిగా 4వ లోక్సభ నిర్ణీత కాలపరిమితి కంటే ముందుగా రద్దయ్యింది. చివరిగా 13వ లోక్సభ కూడా నిర్ణీత గడువు కంటే ముందుగా రద్దయ్యింది.

1952 మే 13న లోక్సభ మొదటిసారిగా సమావేశమయ్యింది. అతి తక్కువ కాలం కొనసాగిన లోక్సభగా 12వ లోక్సభ రికార్డుకెక్కింది. 13 నెలలు మాత్రమే 12వ లోక్సభ కొనసాగింది. అత్యధికకాలం కొనసాగిన లోక్సభగా 5వ లోక్సభ రికార్డుకెక్కింది. 5వ లోక్సభ ఆరేళ్లు కొనసాగింది.

కోరం :

లోక్సభ సమావేశాలు నిర్వహించేందుకు అవసరమైన కనీస సభ్యుల సంఖ్యనే కోరం అంటారు. మొత్తం సభ్యుల్లో 1/10 వంతు సంఖ్యను కోరంగా పరిగణిస్తారు. కోరం ఉన్నదీ లేనిదీ నిర్ధారించే అధికారం స్పీకర్కు ఉంటుంది. స్పీకర్ అంటే లోక్సభ అధ్యక్షుడు. సభలో కోరం లేకపోతే, అంటే- హాజరుకావాల్సిన సభ్యుల కనీస సంఖ్య లేకుంటే స్పీకర్ సమావేశాన్ని తాత్కాలికంగా వాయిదా వేయవచ్చు.

సాధారణ, ప్రత్యేక సమావేశాలు

రాజ్యాంగ నిబంధన 85 ప్రకారం 6 నెలల వ్యవధికి తక్కువ కాకుండా ప్రతి సంవత్సరం 2 పర్యాయాలు లోక్సభ సాధారణ సమావేశాలు నిర్వహించాలి. అంటే- ఏ రెండు సమావేశాల

మధ్య వ్యవధి 6 నెలలు మించరాదు. లోక్సభ రద్దయిన సందర్భంలో మాత్రం ఈ నియమం వర్తించదు. సాధారణంగా లోక్సభ సమావేశాలను ప్రతి సంవత్సరం 3 పర్యాయాలు నిర్వహిస్తారు. అవి:

1. బడ్జెట్ సమావేశాలు,
2. వర్షాకాల సమావేశాలు,
3. శీతాకాల సమావేశాలు.

బడ్జెట్ సమావేశాలు :

సాధారణంగా బడ్జెట్ సమావేశాలు ఫిబ్రవరి మూడోవారంలో ప్రారంభమవుతాయి. ఫిబ్రవరి-మార్చి నెలల మధ్య ఈ సమావేశాలు నిర్వహిస్తారు. మొదట రైల్వే బడ్జెట్, తర్వాత సాధారణ బడ్జెట్ ప్రవేశపెడతారు. ఎక్కువకాలం బడ్జెట్పై దృష్టి సారించడంవల్ల ఈ సమావేశాలను బడ్జెట్ సమావేశాలు అంటారు.

వర్షాకాల సమావేశాలు :

సాధారణంగా జులై మూడో వారంలో ప్రారంభమవుతాయి. జులై - ఆగస్టు నెలల్లో కొనసాగుతాయి.

చలికాల లేదా శీతాకాల సమావేశాలు :

నవంబరు మొదటివారంలో ప్రారంభమవుతాయి. నవంబరు, డిసెంబరు నెలల్లో కొనసాగుతాయి. అతి తక్కువకాలం ఉండే సమావేశాలివే.

అవసరమైతే రాష్ట్రపతి లోక్సభ ప్రత్యేక సమావేశాలను కూడా ఏర్పాటుచేయవచ్చు. లోక్సభ సమావేశం లేని కాలంలో నేరుగా రాష్ట్రపతికి విజ్ఞాపన పత్రాన్ని సమర్పిస్తే, రాష్ట్రపతి 14 రోజుల్లోగా ప్రత్యేక సమావేశాన్ని ఏర్పాటుచేస్తారు. జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి రద్దు, విదేశీనేతల దేశ పర్యటన, మహనీయుల ఉత్సవాల వంటి సందర్భాల్లో ప్రత్యేక సమావేశాలను ఏర్పాటుచేయవచ్చు.

లోక్సభ రద్దు - దాని ప్రభావం

రాజ్యాంగ పరిభాషలో సాధారణంగా ప్రొరోగ్ చేయడం, డిసాల్వ్ చేయడం అనే పదాలు వింటూ ఉంటాం. రాష్ట్రపతి ప్రకటన ద్వారా లోక్సభ సమావేశం ప్రొరోగ్ అవుతుంది.

అంటే లోక్సభ అప్పటి సమావేశకాలం ముగిసిందని, మరోసారి సమావేశమయ్యేంత వరకు విరామకాలమని అర్థం. లోక్సభను ప్రొరోగ్ చేయడంవల్ల లోక్సభ పరిశీలనలో ఉన్న బిల్లులు రద్దుకావు.

లోక్సభ డిసాల్వ్ కావడం అంటే లోక్సభ రద్దుకావడం అని అర్థం. లోక్సభ కాలపరిమితి ముగిసిన తర్వాత, కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితుల్లో ప్రధానమంత్రి సలహాపై రాష్ట్రపతి లోక్సభను రద్దుచేస్తూ ఆదేశాలు జారీచేస్తారు. లోక్సభను రద్దుచేయడంవల్ల కింది పరిణామాలు సంభవిస్తాయి.

1. లోక్సభను రద్దుచేసిన తేదీ నుంచి ఆరునెలల్లోగా నూతన లోక్సభను ఏర్పాటుచేయాలి.
2. లోక్సభ పరిశీలనలో ఉన్న బిల్లులు రద్దయిపోతాయి. రాజ్యసభ ఆమోదం పొందిన బిల్లులు కూడా లోక్సభ పరిశీలనలో ఉండినప్పటికీ రద్దవుతాయి.

3. ఒక బిల్లు ఆమోదం విషయంలో రెండుసభల మధ్య అభిప్రాయభేదం కారణంగా ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశానికి నోటీసు జారీచేసిన తర్వాత ఒకవేళ లోక్సభ రద్దయినట్లయితే, ఆ బిల్లు రద్దుకాదు.

లోక్సభ అధికారాలు

పార్లమెంటులో ప్రజాభిప్రాయాన్ని ప్రతిబింబించే ప్రజలసభ అయిన లోక్సభ (దిగువసభ)కు విశేష అధికారాలున్నాయి. ఆర్థికాధికారాల్లో, మంత్రి మండలిని తొలగించే విషయంలో లోక్సభకు ప్రత్యేక అధికారాలున్నాయి. శాసన నిర్మాణాధికారాలు, ఆర్థిక, న్యాయసంబంధ, రాజ్యాంగ సవరణ, ఎన్నికపరమైన, కార్యనిర్వాహక శాఖపై నియంత్రణాధికారాలు లోక్సభకు ఉంటాయి.

శాసన నిర్మాణాధికారాలు

ఆర్థికబిల్లులతోపాటు సాధారణ బిల్లులను కూడా లోక్సభలో ప్రవేశపెట్టవచ్చు. సాధారణ బిల్లులు కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆర్థికేతర, పాలనాపరమైన వ్యవహారాలకు సంబంధించినవి. ఆర్థిక బిల్లులు కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆర్థిక వ్యవహారాల నిర్వహణకు సంబంధించినవి. సాధారణ బిల్లులను ఏ సభలోనైనా మొదట ప్రవేశపెట్టవచ్చు.

❑ రాజ్యాంగంలోని 7వ షెడ్యూల్లో పేర్కొన్న అధికారాల జాబితాలోని కేంద్ర జాబితా, ఉమ్మడి జాబితా, అవశిష్ట అధికారాలపై లోక్సభ శాసనాలు చేస్తుంది. రాష్ట్ర జాబితాపై కూడా ఇది శాసనాలు చేస్తుంది.

రాష్ట్ర జాబితాపై లోక్సభ శాసనాలు చేసే సందర్భాలు

❑ 249 నిబంధన ప్రకారం రాష్ట్ర జాబితా అంశాలపై శాసనాలు చేయాలని రాజ్యసభ తీర్మానం చేయడం.

❑ దేశంలో అత్యవసర పరిస్థితి, రాష్ట్రంలో రాష్ట్రపతి పాలన అమల్లో ఉన్నప్పుడు రాష్ట్ర జాబితాపై శాసనాలు చేయడం.

❑ 252 నిబంధన ప్రకారం 2 లేదా అంతకు మించి రాష్ట్రాలు రాష్ట్ర జాబితాలోని ఏ అంశంపైనైనా శాసనం చేయాలని తీర్మానించడం.

❑ అంతర్జాతీయ ఒడంబడికలను అమలుచేయడం.

ఆర్థికాధికారాలు

ఆర్థికాధికారాల విషయంలో రాజ్యసభ అధికారాలు నామమాత్రం. లోక్సభకు ఆర్థిక విషయాల్లో ఎక్కువ అధికారాలున్నాయి. ఆర్థికాధికారాలను పరిశీలిస్తే..

❑ వార్షికాదాయ, వ్యయ పట్టిక (బడ్జెట్)ను లోక్సభలో ప్రవేశపెట్టడం.

❑ పన్నుల విధింపు, తొలగింపు, తగ్గింపు.

❑ ప్రభుత్వం చేసే రుణాలకు పరిమితి విధించడం మొదలైనవి.

❑ ఒక బిల్లు సాధారణ బిల్లు అవుతుందా, ఆర్థికబిల్లు అవుతుందా అనే విషయాన్ని లోక్సభ స్పీకర్ నిర్ణయిస్తారు. లోక్సభ స్పీకర్ నిర్ణయాన్ని కోర్టులో సవాలు చేయడానికి వీలులేదు.

స్పీకర్ ఒక బిల్లును 'ఆర్థిక బిల్లు' అని ధ్రువీకరించిన తరువాత రాష్ట్రపతి అనుమతితోనే మొదట దాన్ని లోక్ సభలో ప్రవేశపెడతారు. లోక్ సభ ఆమోదం పొందిన తరువాత దాన్ని రాజ్యసభ ఆమోదం కోసం పంపుతారు. రాజ్యసభ 14 రోజుల్లోగా దాన్ని ఆమోదించి తిరిగి లోక్ సభకు పంపాలి. ఏ కారణంతోనైనా రాజ్యసభ ఆర్థిక బిల్లును ఆమోదించక, చేర్పులు, మార్పులను సూచించి పంపితే, లోక్ సభ ఆ ప్రతిపాదనలను ఆమోదించవచ్చు, ఆమోదించకపోవచ్చు. రాజ్యసభ ఆర్థిక బిల్లును కేవలం 14 రోజులు మాత్రమే తన దగ్గర ఉంచుకోవచ్చు.

రాజ్యసభకు ఆర్థిక బిల్లుపై మార్పులు, చేర్పులు సిఫార్సు చేసే అధికారం మాత్రమే ఉంటుంది. ఆర్థిక బిల్లుల విషయంలో లోక్ సభకు సర్వాధికారాలు ఉన్నాయి.

రాష్ట్రపతి పూర్వానుమతితోనే ఆర్థిక బిల్లును లోక్ సభలో ప్రవేశపెడతారు. ఆర్థిక బిల్లును ఉభయసభలు ఆమోదించిన తరువాత రాష్ట్రపతి ఆమోదానికి పంపితే రాష్ట్రపతి తప్పక ఆమోదముద్ర వేయాల్సి ఉంటుంది. సాధారణ బిల్లుల విషయంలో పార్లమెంటు ఆమోదం పొందిన తర్వాత రాష్ట్రపతి తన ఆమోదం తెలుపవచ్చు లేదా పునఃపరిశీలనకు పార్లమెంటుకు పంపవచ్చు.

ఆర్థిక బిల్లుల విషయంలో ఉభయ సభల ఉమ్మడి సమావేశం జరిగే అవకాశమే లేదు. కారణం ఆర్థిక బిల్లులను రాజ్యసభ కేవలం 14 రోజులు మాత్రమే తన దగ్గర ఉంచుకోనే అధికారం ఉండటమే. అదే సాధారణ బిల్లుల విషయంలో రెండు సభల మధ్య ఏకాభిప్రాయం లేకపోతే ఉభయసభల ఉమ్మడి సమావేశం ఏర్పాటువుతుంది.

న్యాయసంబంధ అధికారాలు

రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి, సుప్రీంకోర్టు న్యాయమూర్తులు, హైకోర్టు న్యాయమూర్తులు, కంప్ట్రోలర్ అండ్ ఆడిటర్ జనరల్, యు.పి.ఎస్.సి. చైర్మన్ మొదలైన వారి తొలగింపులో లోక్సభకు అధికారాలున్నాయి.

రాష్ట్రపతిని తొలగించేందుకు ఏ సభలో అయినా మొదట మహాభియోగ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టవచ్చు. ఉపరాష్ట్రపతిని తొలగించాలంటే మొదట రాజ్యసభలోనే అభియోగ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టాలి.

రాజ్యాంగ సవరణ అధికారం

368 నిబంధన ప్రకారం రాజ్యాంగ సవరణను ప్రతిపాదించే అధికారం లోక్సభకు ఉంది.

రాజ్యాంగ సవరణకు సంబంధించిన బిల్లును కూడా ఉభయసభలు ఆరు నెలల్లోగా ఆమోదించాలి. ఒకవేళ ఆమోదించకపోతే, ఆ బిల్లు వీగిపోతుంది. రాజ్యాంగ సవరణ బిల్లు విషయంలో ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశం ఏర్పాటుచేసే అవకాశం లేదు.

ఎన్నికపరమైన అధికారాలు

రాష్ట్రపతి ఎన్నిక నిమిత్తం నియోజక గణంలో లోక్సభ భాగంగా ఉంటుంది. అదే విధంగా ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో కూడా ఇది పాల్గొంటుంది. రాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో నామినేటెడ్ సభ్యులు పాల్గొనే అవకాశం లేదు. ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నికల్లో నామినేటెడ్ సభ్యులు పాల్గొంటారు.

లోక్సభ స్పీకర్ను, డిప్యూటీ స్పీకర్ను లోక్సభ సభ్యులు ఎన్నుకుంటారు. అయితే, రాజ్యసభ చైర్మన్ను రాజ్యసభ సభ్యులు ఎన్నుకోరు. ఉపరాష్ట్రపతే రాజ్యసభ చైర్మన్గా వ్యవహరిస్తారు. రాజ్యసభ సభ్యులు డిప్యూటీ చైర్మన్ను ఎన్నుకుంటారు.

లోక్సభ వివిధ పార్లమెంటరీ కమిటీలకు సభ్యులను ఎన్నుకుంటుంది. పార్లమెంటు చేపట్టాల్సిన విధులు, బాధ్యతలు పెరగడం, పార్లమెంటు సమావేశాల కాలవ్యవధి తక్కువగా ఉండటం వల్ల పార్లమెంటు తన విధులు, బాధ్యతలు నెరవేర్చేందుకు పార్లమెంటరీ కమిటీలు సహాయం చేస్తాయి. ఉదాహరణకు అంచనాల సంఘం, ప్రభుత్వ ఖాతాల సంఘం మొదలైనవి.

కార్యనిర్వాహక శాఖపై నియంత్రణాధికారం

లోక్సభ అధికారాల్లో కార్యనిర్వాహక వర్గం కూడా ఒకటి. అంటే, మంత్రిమండలిని నియంత్రించడం.

మన పార్లమెంటరీ వ్యవస్థలో మంత్రిమండలి లోక్సభకు బాధ్యత వహిస్తుంది. మంత్రిమండలి సభ్యుల్లో ఎక్కువమంది లోక్సభ సభ్యులే కావడంతో లోక్సభకు బాధ్యత వహిస్తారు. లోక్సభ విశ్వాసం పొందినంతకాలం మాత్రమే మంత్రి మండలి అధికారంలో ఉండి, విశ్వాసం కోల్పోయిన వెంటనే వైదొలగాల్సి ఉంటుంది. కార్యనిర్వాహకవర్గంపై నియంత్రణను లోక్సభ రెండు రకాలుగా చేపడుతుంది.

1. ప్రభుత్వ వ్యవహారాల గురించి సమాచారాన్ని తెలుసుకోవడం.
2. ప్రభుత్వ వైఫల్యాలను ఎత్తిచూపడం లేదా విమర్శించడం.

వీటి కోసం వివిధ పార్లమెంటరీ ప్రక్రియలను అనుసరిస్తుంది. ఈ ప్రక్రియల్లో ప్రశ్నోత్తరాలు, తీర్మానాలు ఉంటాయి.

ప్రశ్నోత్తరాలు

వివిధ ప్రభుత్వ శాఖల కార్యకలాపాలకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని స్పీకర్ అనుమతితో మంత్రులను ప్రశ్నించడం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

ప్రతిరోజు పార్లమెంటు ఉభయసభలు ప్రశ్నోత్తరాల సమయంతో ప్రారంభమవుతాయి. మొదటి గంటను ప్రశ్నలు అడగడానికి కేటాయిస్తారు. పౌరుల సమస్యలపై, పరిపాలనా అసమర్థతపై, అవసరమైనచోట ప్రభుత్వ చొరవ కోసం ప్రశ్నలు అడగవచ్చు.

ప్రశ్నోత్తరాల సమయంలో అడిగే ప్రశ్నలను మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చు. 1. నక్షత్ర గుర్తు ప్రశ్నలు 2. నక్షత్ర గుర్తు లేని ప్రశ్నలు 3. స్వల్పకాలిక సమాధాన ప్రశ్నలు. ప్రశ్నల ప్రాధాన్యాన్ని బట్టి వాటి వర్గీకరణ జరుగుతుంది.

1. నక్షత్ర గుర్తు ప్రశ్నలు: ఈ ప్రశ్నలకు మౌఖికంగా జవాబిస్తారు. వీటిపై అనుబంధ ప్రశ్నలు కూడా వేయవచ్చు. 'నక్షత్ర గుర్తు ప్రశ్నలు' అనడానికి కారణం ప్రశ్నల ముందు 'నక్షత్రం' గుర్తు ఉండటమే.

2. నక్షత్రం గుర్తులేని ప్రశ్నలు: ఈ ప్రశ్నలకు రాతపూర్వక సమాధానాన్ని ఇస్తారు. ఇందులో అనుబంధ ప్రశ్నలు అడిగే అవకాశం లేదు.

3. స్వల్పకాలిక సమాధాన ప్రశ్నలు: సాధారణంగా ప్రశ్నలు అడగాలంటే కనీసం పది రోజుల

ముందు సభ్యులు నోటీసు ఇవ్వాలి. అలా కాకుండా, అత్యవసరమైన ప్రజాప్రాముఖ్య విషయంపై మౌఖికంగా అడిగే ప్రశ్నలను స్వల్ప వ్యవధి సమాధాన ప్రశ్నలు అంటారు.

శూన్య సమయం (జీరో అవర్)

జీరో అవర్ అనేది భారత పార్లమెంటు సొంతంగా రూపొందించుకున్న పద్ధతి. 1962లో పార్లమెంటులో ఈ పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టారు. ప్రశ్నోత్తరాల సమయం ముగిసిన తరువాత జీరో అవర్ ఉంటుంది. ప్రశ్నోత్తరాల కార్యక్రమం 11 గంటలకు, జీరో అవర్ 12 గంటలకు ప్రారంభమవుతాయి. జీరో అవర్‌లో మొదలుకావడంవల్ల దీన్ని జీరో అవర్ అంటారు. ఇందులో ఎలాంటి నోటీసు లేకుండా ప్రశ్నలు అడగవచ్చు.

రాష్ట్రపతి ప్రసంగం -ప్రభుత్వ విధానాలపై విమర్శ: లోక్‌సభ బడ్జెట్ సమావేశాలు రాష్ట్రపతి ప్రసంగంతో ప్రారంభమవుతాయి. రాష్ట్రపతి ప్రసంగ పాఠాన్ని మంత్రిమండలి తయారుచేసి ఆమోదిస్తుంది. ఇందులో గత సంవత్సరం ప్రభుత్వం సాధించిన ఘనకార్యాలు, ప్రస్తుత సంవత్సరంలో తలపెట్టిన సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ విధానాలను పేర్కొంటారు. రాష్ట్రపతి ప్రసంగంపై ధన్యవాదాలు తెలిపే తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారు. ఈ తీర్మానాన్ని లోక్‌సభ ఆమోదించాలి. ఏదైనా కారణంతో తీర్మానం వీగిపోతే, అంటే మెజారిటీ సభ్యులు ఆమోదించకపోతే, ప్రభుత్వం ప్రజావిశ్వాసం కోల్పోయినట్లు భావించి, మంత్రిమండలి రాజీనామా చేస్తుంది.

తీర్మానాలు

తీర్మానాల్లో అవిశ్వాస తీర్మానం, విశ్వాస తీర్మానం, వాయిదా తీర్మానం మొదలైనవి ఉన్నాయి.

అవిశ్వాస తీర్మానం: ప్రభుత్వాన్ని నియంత్రించే శక్తిమంతరాజ్యాంగ పద్ధతుల్లో అవిశ్వాస తీర్మానం ఒకటి. దీన్ని లోక్ సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి. అవిశ్వాస తీర్మానం 'ఫలానా అంశంపై' అని చెప్పనవసరం లేదు. ప్రతిపక్షాలు అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతాయి. ఈ తీర్మానాన్ని మొత్తం మంత్రిమండలిపై ప్రవేశపెట్టాలి. అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని సభ స్వీకరించడానికి కనీసం 50 మంది సభ్యుల మద్దతు అవసరం. అవిశ్వాస తీర్మానానికి అనుమతి ఇవ్వాలా? వద్దా? అనే నిర్ణయాధికారం స్పీకర్ కు ఉంటుంది. స్పీకర్ అనుమతినిస్తే, అనుమతించిన పది రోజుల్లోగా స్పీకర్ నిర్ణయించిన తేదీలో చర్చ, దాని తరువాత ఓటింగ్ జరుగుతాయి. ఓటింగ్ లో ప్రభుత్వం ఓడిపోతే వెంటనే మంత్రిమండలి రాజీనామా చేస్తుంది.

1963లో జవహర్ లాల్ నెహ్రూ ప్రధానిగా ఉన్నప్పుడు మొదటిసారిగా అవిశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. ఇందిరాగాంధీ ప్రధానమంత్రిగా ఉన్న కాలంలో ఎక్కువసార్లు ఈ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. అవిశ్వాస తీర్మానంలో ఓడిపోయిన మొదటి ప్రధాని మొరార్జీదేశాయ్ (1979).

విశ్వాస తీర్మానం: దీన్ని లోక్ సభలో మాత్రమే ప్రవేశపెట్టాలి. అధికార పక్షం విశ్వాస తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడుతుంది. విశ్వాస తీర్మానంపై చర్చ, ఆ తరువాత ఓటింగ్ జరుగుతాయి. ఓటింగ్ లో ప్రభుత్వం ఓడిపోతే వెంటనే రాజీనామా చేయాలి. భారతదేశ పార్లమెంటు చరిత్రలో మొదటిసారిగా విశ్వాసతీర్మానాన్ని 1979 ఫిబ్రవరిలో ప్రవేశపెట్టారు. అప్పటి చరణ్ సింగ్

ప్రభుత్వాన్ని సభావిశ్వాసాన్ని పొందవలసిందిగా అప్పటి రాష్ట్రపతి నీలం సంజీవరెడ్డి ఆదేశించారు. దాంతో భారతదేశ పార్లమెంటరీ సంప్రదాయాల్లో విశ్వాస తీర్మానం ఆచరణలోకి వచ్చింది. విశ్వాస తీర్మానం లోక్ సభలో చర్చకు రాకుండానే, చరణ్ సింగ్ రాజీనామా చేశారు. ఇలా విశ్వాస తీర్మానంలో ఓడిపోయిన తొలి ప్రధానిగా చరణ్ సింగ్ గుర్తింపు పొందారు. 2008 జులై నెలలో యు.పి.ఎ. ప్రభుత్వానికి వామపక్షాలు మద్దతు ఉపసంహరించడంతో మన్మోహన్ సింగ్ ప్రభుత్వం విశ్వాసాన్ని కోరింది. విశ్వాస తీర్మానానికి అనుకూలంగా 275 ఓట్లు, వ్యతిరేకంగా 256 ఓట్లు వచ్చాయి. ఇలా విశ్వాస తీర్మానంలో ప్రభుత్వం విజయం సాధించింది.

వాయిదా తీర్మానం: ప్రజాప్రాముఖ్యం ఉన్న ఆకస్మిక లేదా హఠాత్ సంఘటనలను చర్చించడానికి స్పీకర్ అనుమతితో వాయిదా తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారు. దీన్ని ప్రవేశపెట్టేందుకు 50 మంది సభ్యుల మద్దతు అవసరం. వాయిదా తీర్మానం అనుమతి పొందితే సభలో మిగిలిన వ్యవహారాలన్నీ వాయిదా వేస్తారు. ఈ తీర్మానం ముఖ్యోద్దేశం ముఖ్యమైన విషయం మీదకు సభ దృష్టిని మళ్లించడం. ఈ తీర్మానంపై ఓటింగ్ జరగదు.

సావధాన తీర్మానం: ప్రజా ప్రాముఖ్యం ఉన్న సమస్యను అత్యవసరంగా చర్చించేందుకు, ఆ సమస్యను ప్రభుత్వ దృష్టికి తీసుకువెళ్లేందుకు ఈ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారు. సావధాన తీర్మానం ముఖ్యోద్దేశం సమస్యపై సంబంధిత మంత్రి నుంచి 'అధికారిక వ్యాఖ్య' ను కోరడం. సభ నియమాల ప్రకారం కనీసం ఇద్దరు సభ్యులు స్పీకర్ కు ఒక గంట ముందు నోటీసు ఇవ్వాలి. స్పీకర్ అనుమతి లభిస్తే 2.30 గంటలు చర్చ జరుగుతుంది. ఈ తీర్మానం ప్రభుత్వ మందకోడితనానికి చికిత్స లాంటిది.

కోత తీర్మానాలు: ప్రభుత్వం బడ్జెట్‌ను ప్రవేశపెట్టినప్పుడు బడ్జెట్ మొత్తంలో కొంత తగ్గింపు కోరుతూ చేసే తీర్మానాలే కోత తీర్మానాలు. ఇవి మూడు రకాలు. 1. విధాన 2. పొదుపు 3. నామమాత్రపు కోత తీర్మానాలు.

విధాన కోత తీర్మానం: ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించిన బడ్జెట్ మొత్తాన్ని ఒక రూపాయికి తగ్గించాల్సిందిగా చేసేదే విధానకోత తీర్మానం.

పొదుపు కోత తీర్మానం: ఇది ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించిన బడ్జెట్ మొత్తంలో కొంతమేర తగ్గించాలనే తీర్మానం.

నామమాత్రపు కోత తీర్మానం: ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించిన బడ్జెట్ మొత్తాన్ని వంద రూపాయలకు తగ్గించాల్సిందిగా చేసే తీర్మానం. కోత తీర్మానాలను ప్రతిపక్షాలు ప్రవేశపెట్టి, ప్రభుత్వంపై వ్యతిరేకతను తెలియజేస్తాయి. ఇప్పటివరకు కోత తీర్మానాలను లోక్‌సభ ఒక్కసారి కూడా ఆమోదించలేదు. కోత తీర్మానం లోక్‌సభ ఆమోదం పొందితే తప్పనిసరిగా ప్రభుత్వం రాజీనామా చేయాలి.

పైన వివరించిన తీర్మానాలు కార్యనిర్వాహక శాఖను అదుపులో ఉంచి, అది తన బాధ్యతలను సక్రమంగా నిర్వర్తించేలా చేస్తుంది.

